

Avatarurile proprietății într-o localitate dobrogeană: Mihail Kogălniceanu, 1878–2001

Istoric. Evoluție socio-economică

Comuna este formată în prezent din satele Mihail Kogălniceanu (de care ne vom ocupa în principal), Piatra și Palazu Mic. Satul Mihail Kogălniceanu este situat pe șoseaua Constanța – Slobozia – București, la 27 Km de Constanța. Șoseaua trece chiar prin mijlocul localității, bifurcându-se în punctul care separă cartierul aromân (fost nemțesc) de cel românesc. De la înființare până în 1930 a purtat numele Caramurat, între 1930–1948 s-a numit Ferdinand I, iar din 1948 poartă numele Mihail Kogălniceanu.

În acord cu cele două monografii care au ca temă localitatea (Alexandru Stoian, *Caramurat – Ferdinand I. Monografie*, Constanța, Institutul de Arte Grafice „Albania”, 1935 și Paraschiva Mureșan, Gh. M. Pușcașu, *Studiu monografic asupra comunei Ferdinand I*, Constanța, Tipografia „Lucrătorii Asociați”, 1942), aceasta ar fi fost întemeiată de o căpetenie tătară, Caramurat – de la care și-a luat și numele – pe locul unui antic viccus Clemensis (s-au găsit unele vestigii arheologice). Sub acest nume așezarea apare menționată în scrierile lui Evliya Çelebi, călător pe aceste meleaguri acum vreo 350 de ani. Plecând de la aceste date, în monografia din 1935 (în continuare, MI), Al. Stoian dă ca probabilă pentru Caramurat o vechime de 400–450 de ani.

O perioadă, alături de tătari, ar fi trăit și cerchezi, dar ei n-au lăsat nici-o urmă pe aceste locuri, cu excepția câtorva toponime (Ceair). Înainte de 1877 este atestată existența câtorva familii de arabi, „unii dintre ei cu înfățișarea exotică de negrii africani” care își lucrau pământul cu cămile (Stoian, 1935, p. x).

Tătarii ocupaseră la vremea respectivă ceea ce s-ar putea numi „partea joasă” a satului, iar urmașii lor, în număr mult mai mic, sunt localizați și în prezent în același perimetru. În 1940 cartierul tătăresc

diferea puternic de celelalte două cartiere ale localității, cel nemțesc și cel românesc, prin lipsa de sistematizare și de confort al locuințelor. În prezent, dat fiind gradul crescut de urbanizare și accesul la facilități, unele diferențe s-au șters, mai ales că o parte din proprietățile tătarilor plecați au fost ocupate de români. Definitoriu pentru cartierul tătaresc rămâne aspectul său labirintic.

În perioada 1877–1878 au apărut în zonă primii coloniști transilvăneni, crescători de oi din zonele Sibiului și Brașovului. Cam în același timp au venit nemții, din Crasna, în Basarabia. Înainte de 1887 mocanii fuseseră apariții izolate, chiriași tradiționali ai păsunilor oferite spre folosință de tătari. Unii dintre ciobani se instalaseră în Dobrogea ca supuși otomani, dar primele familii de mocani așezate în calitate de coloniști ai vechiului regat au fost Oprea, Popa, Hâlnu, urmate într-un prim val organizat de: Fleșeru, Moroianu, Ceauș, Pușcașu, Roșu, iar într-un al doilea val de: Sassu, Teșeleanu și alte familii de seceleni. Stoian afirmă că la venirea primilor coloniști ardeleni, nemții basarabeni erau deja aici, probabil de puțin timp: Seni, Rujanschi, Arnold, Sutz, Ternes, dar și după integrarea Dobrogei în statul român au continuat să sosească coloniști germani (25 de familii după 1877 față de cele 10 deja existente). Un informator aromân, V.L., stabilit în Mihail Kogălniceanu de la 11 ani, vorbește despre intenția lui Carol I de a oferi românilor un exemplu de gospodărire și de eficiență agricolă, or germanii, susține Stoian, preluaseră doar suprafețe mici de teren, comparativ cu cele ale mocanilor, care și ei proveneau dintr-un spațiu de influență germană. Același informator relatează că paritatea la care au luat mocanii pământul de la tătari a fost: un batal pentru 10 ha, mulți dintre tătarii băştinași alegând să părăsească așezarea după 1877. Unele dintre primele familii de mocani (Jiga, Teșeleanu, Moroianu, Blebea), cât și primele familii de germani (Ternes, Arnold, Rujanschi) și-au menținut prezența în localitate până astăzi.

Până în 1940, când comuna a înregistrat un adevărat seism demografic prin plecarea în masă a germanilor și așezarea în locul lor a macedoromânilor strămutați din Cadrilater, localitatea cunoaște un spor constant de populație, atât pe căi naturale cât și din cauze economice. Astfel, în comună vor veni să se așeze: bulgari, ruși, maghiari, italieni, polonezi, greci, ceangăi, găgăuzi, țigani. Venirea celor din urmă e legată în amintirea colectivă a localnicilor de o perioadă târzie, 1947–1948 (cf. V.L.), în contradicție cu atestările documentare: în 1939 erau înregistrați 40. Această așezare a țiganilor e pusă în legătură cu ocupația sovietică, când au putut reveni din Transnistria unde fuseseră deportați în timpul

regimului m-ral. Antonescu. Acolo fuseseră duși din localitatea Palazu Mare pe care, la întoarcere, au găsit-o ocupată de coloniști dislocați din Cadrilater. Aceasta i-a făcut să se răspândească prin localitățile din jur, inclusiv Mihail Kogălniceanu. Până la *Legea 18/1991 De reconstituire sau constituire a dreptului de proprietate funciară* ei nu au beneficiat de împroprietării.

La plecare, familiile de germani au lăsat gospodăriile și acareturile în cea mai mare parte intacte, fapt confirmat atât documentar cât și de tradiția orală. De multe ori, coloniștii strămutați din Cadrilater au găsit hambarele și podurile pline. Venirea lor cu circa 40 de zile înainte de plecarea germanilor (octombrie – noiembrie 1940), le-a permis să facă achiziții avantajoase de vite, unelte și materii prime de la cei care plecau, afirmă V.L. În mod corect, informatorul dă ca aproximativ egale numeric populațiile de români și de germani.

Odată cu instalarea macedoromânilor în casele părăsite de germani, acestea și-au pierdut coloritul viu – influență a stilului rusesc preluat din Basarabia – căpătând aspectul discret, în culori șterse, obișnuit pentru clădirile dobrogene, atunci când nu sunt văruite în alb. De asemenea, stilul unitar al caselor nemțești a fost modificat de fiecare nou-venit în funcție de necesități, porțile „săsești” dispărând cu totul.

Până în anii '50 configurația demografică a localității se stabilizase, dar din 1948 au început deportările chiaburilor și foștilor simpatizanți legionari, mulți dintre ei macedoromâni, sau plecările voluntare ale unor locnici spre Banat. Această formă de strămutare a avut un caracter temporar, reversibil.

În date, situația demografică a localității, la diferite palieri de timp, se prezintă astfel:

An	Total	Bulgari	Ceangăi	Cehi	Găgăuzi	Germani	Greci	Maghiari	Polonezi
1916	2540					875			
1936	2660	12			11	1199	4		
1940	3338	16	84		18	1527	6	4	4
1991	9438	3		1		29	1	6	

An	Total	Români	Ruși	Turci	Tătari	Tigani	Ucraineni	Alții
1916	2540	1265			400			
1936	2660	1084			346			
1940	3338	1445	4		230			
1991	9438	8868	6	74	311	128	3	8

Tiganii prezenți în număr de 40 în 1939, în 1940 nu mai apar deloc în statistici. În 1940 au emigrat 149 de turco-tătari și 1502 germani.

În perioada 1950–1990 localitatea a evoluat de la stadiul de comună rurală la acela de comună urbană (în 1989 urma să aibă loc declararea localității drept municipiu). Aici s-au înființat un aeroport civil și unul militar, s-au stabilit în garnizoană câteva unități militare, iar cele trei I.A.S.-uri înființate în această perioadă au atras lucrători agricoli din Moldova, stabiliți ulterior în comună.

Corespunzător celor trei populații majoritare, români, germanii, turco-tătarii, în MK există o biserică ortodoxă, una romano-catolică și o greamie. Dacă greamia reprezintă centrul cartierului tătăresc, iar basilica pe acela al fostului cartier german (în limbaj local e denumită „Nemțeasca”), biserică românească marchează granița dintre fostul cartier german și cel românesc. În prezent, cartierul românesc este mult extins de-a lungul șoselei Constanța – MK, de o parte și de cealaltă, incluzând și blocuri de locuințe, un hotel și cămine pentru personalul militar.

În ceea ce privește configurația confesională, trebuie precizat că numărul adventiștilor este mult mai mic decât al celor din localitatea vecină, Nicolae Bălcescu (12 persoane față de 15 familii), dar lor li se adaugă 5 credincioși ai bisericii evanghelice sinodalo-presbiteriene și trei creștini după Evanghelie. Ponderea lor se reduce și mai mult prin raportarea la o populație de două ori mai numeroasă decât cea din Nicolae Bălcescu. Dacă numărul musulmanilor corespunde numărului de turco-tătari (311+74/384), numărul romano-catolicilor (365) și al greco-catolicilor (46), depășește cu mult numărul germanilor (29), maghiarilor (6) și cehilor (1). Populația ortodoxă este în număr de 8622. În relatăriile lor, informatorii nu au făcut nici-un fel de referiri la minoritățile religioase.

Împroprietărirea

Sub stăpânirea otomană gradul de valorificare a terenurilor agricole din Dobrogea era foarte scăzut. Slaba densitate de populație și lipsa de pricepere în agricultură a tătarilor, în opinia informatorilor, au făcut ca atitudinea regimului otoman față de mocanii veniți să se stabilizească aici să fie în general favorabilă. Ciobanii din Săcele, Săliște, Valea Tilișca, Gălățea, Rășinari, Poenari, veneau cu turmele la iernat și, treptat, o parte din ei s-au stabilit în Dobrogea, renunțând la calitatea de supuși austrieci pentru aceea de raiale. Unii s-au însurat cu fiice de români veniți înaintea lor, alții și-au adus familiile din Transilvania, după un timp. În unele cazuri, presiunile statului austriac i-au făcut să revină în Transilvania. Erau intimidați prin sancțiuni pentru neplata impozitelor față de administrația Imperiului Habsburgic.

Prima împroprietărire a coloniștilor transilvăneni și a germanilor basarabeni, statul român a făcut-o în 1884–1885 din terenurile aflate în proprietatea sa și din cele expropriate de la tătari; acestora le rămâneau tapiuri de peste 100 ha.

Coloniștii aveau la dispoziție două variante:

1. împroprietăreira cu loturi mici, 10–100 ha, 5 lei/ha/an;
2. împroprietăreira cu loturi mari, peste 100 ha, 8 lei/ha/an. Pentru ambele variante scadența a fost de 10 ani, prelungiți la 30.

Așa cum am arătat mai sus, germanii au preferat să ia pământ mai puțin. În schimb, mocanii au luat chiar mai mult decât puteau lucra. Aceasta a făcut ca unii dintre ei să nu-și poată plăti obligațiile față de stat și să decadă din drepturile de coloniști (Moș Ion Blebea, primul primar român al comunei, luase 1500 ha pe care le-a pierdut în favoarea lui Ieremia Popa. Blebea a încercat să organizeze un refuz general de plată al celor aflați în aceeași situație cu el, dar la îndemnul unui alt fruntaș al satului, oamenii nu l-au ascultat pe Blebea.). Oricum, în câțiva ani, Caramurat a devenit liber de orice sarcini fiscale. Biserica și școala au fost împroprietărite tot acum.

O informatoare relatează că, pentru a avea dreptul la mai mult pământ, mocanii înscrău în liste rude fictive. De asemenea, pe lângă pământul luat de la stat, au avut posibilitatea să cumpere terenuri direct de la tătari. În alte părți ale Dobrogei, mocanii și-au sporit proprietățile pe seama loturilor refuzate de alogeni ca fiind prea mari:

„Se zice că cei ce împărțeau pământ se plăcțise și nu știau când să scape odată de atâtă țarină. Când venea Bulgarul să-i dea pământ, îl trecea în tablou cu 100 ha. Bulgarul speriat și bănuitor nu vrea să primească atâtă și se rugă... Bre Inginer... fă hatâr la mine și treci numai 50 ha... dau și bacăș. La unii le făcea hatârul acesta, dar atunci pământul îl încărca la alții.” (Mureșan-Pușcașu, 1942, p. 5). Autorii monografiei subliniază și în acest fel rolul jucat de mocani în românizarea Dobrogei.

O nouă împroprietărire, cu loturi de 10 ha, s-a făcut în 1896 și încă una, cu loturi de 5 ha, în 1921. Pentru aceasta din urmă s-a procedat la exproprieri în 1919, 1920 și 1921, moșiiile mari fiind diminuate cu un total de 1770 ha. Cu terenul obținut astfel au fost împroprietați 250 de locuitori dintre cei lipsiți de pământ sau care dețineau mai puțin de 5 ha. Pe raza comunei au rămas, totuși, 8 moșii, relativ mici, totalizând cca. 1400 ha (moștenitorii Gh. P. Sassu, 124 ha; Octavian Moroianu, 141 ha; Radu Tocitu, 190 ha; Gh. Coman Stoian, 133 ha; Mihail Valerian, 239 ha; Costache Șeitan, 100 ha; Dr. P. Stoenescu, 145 ha și Voicu Voevod, 403 ha).

Lipsa de pricepere a mocanilor în lucrul pământului va fi compensată, într-o primă fază, prin aducerea de lucrători agricoli din Basarabia și din Regat. Cu timpul, observând mocanii ca rentabilitatea agriculturii este mai mare decât cea a oieritului, au renunțat la occupația lor ancestrală. Astăzi, din 13.000 capete ovine (în 1950 fuseseră 14.500, iar în 1940, 10.172, deși V.L. afirmă că venirea macedoromânilor ar fi ridicat numărul de ovine la 36.000), 12.000 sunt ale aromânilor.

Așa cum am arătat deja, din comuna Mihail Kogălniceanu au plecat 149 tătari în 1938, când au venit 5 coloniști români, iar în 1940 au plecat 1502 germani. În locul lor au venit din Cadrilater 386 familii. Cum, în dosarul 54 din Fondul Centrului de Colonizare 1 Mihail Kogălniceanu, aflat la Arhivele Naționale – Filiala Constanța, sunt trecuți doar capii de familie, nu putem calcula cu exactitate efectivele de coloniști. Însă faptul că, în 1940, Mihail Kogălniceanu avea 3338 locuitori, iar în 1948, 3475, deși la mijloc fusese un război, ne face să apreciem că numărul celor veniți a fost cu puțin mai mare decât numărul celor plecați. Au primit pământ 136 familii de dacoromâni și 131 familii de aromâni; 10 au fost radiate din registrele funciare, iar 9 au renunțat la definitivarea în Mihail Kogălniceanu. Pe lângă acestea au fost împroprietările 5 familii de băstinași. Facem precizarea că băstinași se considerau deja cei instalați în localitate cu prilejul trecutelor colonizări.

Suprafețele acordate în proprietate de statul român erau repartizate astfel:

4,077 ha – 1	4,500 ha – 1	10 ha – 289	15 ha – 37
4,250 ha – 1	5 ha – 8	12 ha – 1	25 ha – 4

Unii coloniști au mai cumpărat teren pe lângă cel preluat de la stat sau au luat în arendă astfel încât și din rândul coloniștilor s-au ridicat mari exploataitori de teren agricol. Ne-a interesat în special situația aromânilor pentru că în scurt timp au devenit a doua forță economică din comună, în locul germanilor, intrând astfel în concurență cu dacoromâni. "Moșierii" aromâni indicați de V.L. erau: Ceară (cu 200 ha), Cușa, Caramiciu, Leolea (100 ha). Unii dintre coloniști, după spusele informatorului E.F., ar fi fost activiști legionari. Aceasta le-ar fi permis să intre în posesia unor suprafețe de teren mai întins sau de calitate superioară. Alții vor căuta, mai târziu, să intre în grățiile regimului comunist acuzând persecuții în timpul mareșalului Antonescu sau denunțându-i pe foștii legionari. Se vor naște în acest fel dușmăni de clan. Unii dintre antagoniști vor recurge chiar la

magie neagră, iar dacă unele dintre fostele familii aromânești de vază sunt astăzi pe cale să se stingă, acest fapt este pus de unii informatori pe seama blestemelor (E.N.).

Despre Celea, posesor de utilaje agricole, V.L. afirmă că, pe lângă acestea, folosea la muncile agricole 300 de țigani (din care munceau, de fapt, cam 100) pe care îi plătea foarte prost. De aceea termina mereu în urma lui Alexe Leolea care nu folosea la muncă decât 25 de lipoveni pentru cele 100 ha ale sale. Potrivit lui V.L. același Alexe Leolea folosea în Cadrilater un intendent basarabean (ceea ce corespunde informațiilor din Mureșan-Pușcașu, 1942) și câțiva argați turci pentru un teren de 120 ha (inclusiv terenurile școlii și bisericii, luate în arendă). Alexe Leolea nu era proprietar agricultor, el continuând să se ocupe de negustorie și de creșterea animalelor.

Interesant este faptul că în raporturile juridice instalate între aromâni și statul român în speța colonizării, unitatea socială în uz era *familia restrânsă*, așa cum era ea definită și în dreptul civil, în timp ce în interiorul comunității raporturile se reordonau în jurul *familiei extinse*, așa cum este ea organizată la aromâni. Astfel, prevederile legii colonizării erau relative la familia restrânsă care primea, în general, 10 ha, dar lucrul pământului se făcea în comun de către familia extinsă, pe toată suprafața cumulată de la numărul de familii restrânse care o compuneau.

Alexe Leolea primise și în Cadrilater tot 10 ha, mai cumpărase 60 ha și arendase 10 ha de la școală și 10 ha de la biserică. Celelalte 30 ha până la 120 ha aparțineau probabil părinților săi și unora dintre frați, cei cu familie. Modul de exprimare al informatorului sugerează nu doar folosința, ci chiar proprietatea asupra tuturor celor 120 ha. Implicit, informatorul consideră drept comune întregii familii extinse bunuri care, conform normelor de drept, aparțineau numai familiei restrânse.

După afirmațiile aceluiași V.L. cooperativizarea ar fi început în 1947. Poziția sa de contabil-șef la IAS (absolvise Liceul Comercial) l-a pus într-o situație delicată între familia ce se opunea colectivizării și presiunile partidului communist. Tatăl său fiind un fruntaș al satului, oamenii îi urmău exemplul. Cotele care trebuiau predate către stat erau mai mari decât producția ceea ce făcea agricultura individuală nerentabilă. De aceea, unii proprietari preferau să-și lase pământul în paragină și să se angajeze la IAS, motivați de perspectiva unei pensii.

Faptul că, între punerea în posesie a coloniștilor și definitivarea lor ca proprietari au trecut opt ani (1940–1947), a permis unele abuzuri

care au reprezentat tot atâtea surse de conflict. Pentru exemplificare, dăm cazul inginerului agronom I.S., posesor a 35 ha pe măreala comunei Târgușor (la nord de Mihail Kogălniceanu) care solicita (cererea 167/1.03.1947, fila 173, dosarul 54) și obținea definitivarea pe terenuri din măreala Mihail Kogălniceanu ce-i fuseseră atribuite printr-un schimb abuziv (procesul verbal din 19.09.1945, fila 174). Terenurile primite de acesta, de calitate mai bună decât cele pe care le deținuse, fuseseră inițial atribuite coloniștilor. În urma contestației nr. 168/1.03.1947, înaintată Comisiei de definitivare din Centrul de colonizare 1 Mihail Kogălniceanu de către douăzeci de coloniști, cererea inginerului agronom I.S. a fost respinsă, iar coloniștii macedoromâni repuși în drepturi.

Există cazuri de coloniști care, deși veniți în 1938–1939, în 1946 încă nu fuseseră improprietari (153/13.02.1946), cu toate că primeau pământ pe măreala Mihail Kogălniceanu alți coloniști, strămutați mai târziu din alte centre, deci fără să aibă prioritate asupra petenților. Dar, majoritatea neregulilor putând reprezenta surse de conflict s-au constatat în privința repartizării de locuințe dintre cele abandonate de germani:

- Încalcări ale ordinii de repartiție stabilite în funcție de valoarea bunurilor abandonate în Cadrilater; (contestația 182, 4.03.1947, fila 191)
- Repartizarea unor imobile în neconcordanță cu valorile abandonate (unii coloniști cu evaluări mai mici sunt repartizați în clădiri mai bune) (contestația 179, 4.03.1947, fila 188);
- Mărturii false asupra unor bunuri deținute în Cadrilater, ceea ce a făcut ca mai multe familii să solicite definitivarea în Mihail Kogălniceanu în baza acelorași valori abandonare în Dobrogea de Sud. (contestația din 16.04.1947, fila 259)
- Scoaterea unor ocupanți din imobilele în care fuseseră repartizați în 1938–1940, pentru că, în funcție de lista de priorități, n-ar fi avut dreptul să le mai ocupe, deși între timp le aduseseră îmbunătățiri și reparații, deci investiseră în ele. (contestația 176, 4.03.1947)
- Un caz aparte este acela al litigiului dintre N.H.P. și I.C. N.H.P., cărciumar cu prăvălie la stradă în casa lui I.C. solicită unilateral Comisiei de Definitivare un schimb de locuințe între el și I.C. În replică, I.C. arată că el a investit în imobilul respectiv și, schimbul l-ar dezavantaja, deci nu poate accepta. În schimb, solicită trecerea respectivei camere de la stradă în folosința Cooperativei Coloniștilor, al cărei membru era. Ceea ce,

probabil, s-a și aprobat, de vreme ce, la fuziunea Cooperativa Coloniștilor cu Cooperativa „Progresul Agricol”, camera în litigiu a intrat în proprietatea sa, contra cost. (fila 477)

– Folosirea abuzivă a unor terenuri intravilane neatribuite; (contestație din 15.04.1947, fila 258)

– Distrugeri ale unor bunuri de pe terenurile aflate în folosința rivalilor cu scopul intimidării lor; (cererea 271, 28.03.1947)

Statistic, dintr-un dosar care cuprindea:

– cereri de repartizare pe centrul de colonizare Mihail Kogălniceanu

– cereri de repartizare teren arabil

– cereri de repartizare loturi de case

– cereri de repartizare case

– cereri de recolonizare în alte părți (Târgușor, de exemplu)

– cereri de eliberare a unor adeverințe de punere în posesie sau de ne-punere în posesie, la 174 cereri de atribuire locuințe, revin un număr de 73 de contestații (contabilizarea s-a făcut doar pentru spețele aromânilor). Procentul mare de contestații, 41%, indică eficiența cu care a lucrat comisia de definitivare.

După 1990, repunerea în posesie și eliberarea certificatelor de proprietate s-a făcut chiar mai lent, dar fără a se înregistra atâtea nereguli și greșeli. Aparatul burocratic mult mai calificat, informatizarea, starea de pace, faptul că se proceda în cele mai multe cazuri la reconstituire, sunt o parte din factorii care au concurat la desfășurarea lină a punerii în posesie.

Nemulțumirile au fost cauzate de împuținarea terenului disponibil pentru repunerea în posesie, fapt ce a creat o primă opoziție între vechii proprietari și cei care au primit drept de împroprietărire prin legea 18/1991. Cauzele reducerii disponibilului de teren au fost:

– nu toate terenurile de la IAS-uri au fost expropriate;

– din disponibilul astfel redus au fost împroprietăriți și alți localnici (lucrători agricoli stabiliți în comună în timpul regimului comunist, tinere perechi, țiganii care fuseseră angajați constant la IAS, corpul profesoral de la școlile și liceul comunei, specialiștii în general) decât cei care aveau dreptul la reconstituire;

În 1940, pentru 391 familii de coloniști, fuseseră disponibile 3609,774 ha, restul până la totalul de 8760 ha teren agricol (adică, 5151,3 ha) presupunându-se în posesia băştinașilor. În 1940, reamintim, populația totală fusese de 3338 persoane.

În 1990, pentru 9438 persoane, grupate în cca. 2000 de familii, sunt disponibile doar 7236,77 ha teren agricol. Iar legea 1–2000 încă nu a început să fie aplicată.

O practică greșită, dar curentă încă și reprezentând o altă sursă de conflict, privește retrocedarea terenurilor către cei care vor să părăsească asociațiile: nu li se dă pământul pe amplasamentul trecut în certificatele de proprietate, ci, până la o nouă măsurare a terenurilor și aplicarea legii 1–2000 li se pune la dispoziție echivalentul, undeva la marginea solei, pentru ca aceasta să nu fie fragmentată. Neavând întocmite acte pentru loturile astfel repartizate, unii dintre cei nominalizați să le exploateze sunt vulnerabili în fața abuzurilor vecinilor de lot care „își extind folosința”. Situațiile de acest fel sunt deocamdată fără rezolvare.

În nordul comunei, spre Târgușor, există cca. 1000 ha pământ secetos, iar sistemele de irigații, ca și în alte părți, au fost distruse. Abia acum se fac eforturi pentru constituirea unei Asociații a Utilizatorilor de Apă, care să refacă și să folosească vechiul sistem de irigații.

Repartiția terenului agricol pe tipuri și suprafețe, în trei momente cheie pentru evoluția formelor de proprietate în Mihail Kogălniceanu, poate fi observată în tabelul de mai jos: 1942 – cu rare excepții, acordarea în proprietate a terenurilor către coloniștii strămutați din Cadrilater este încheiată; 1949 – este încheiată colectivizarea; 1990 – începe reconstituirea dreptului de proprietate.

Anul	Total (ha)	Teren arabil (ha)	Fânețe/ Pășuni* (ha)	Vii (ha)	Livezi (ha)	Păduri (ha)	Teren neprod. (ha)
1942	9747	7951,3	813,6	46,7	1	325	599,80**
1949	9747	7967	750	43	–	266	721
1990	7236,77***	6572,2	657	4,55	2,99		

*inclusiv terenurile arate rareori; 19,33 ha în Oituz

**inclusiv 88 ha curți și clădiri

*** numai teren agricol

Așa cum se cunoaște, Dobrogea a fost prima regiune a țării în care reprezentanții noului regim de democrație populară au putut raporta încheierea colectivizării. La aceasta au contribuit cu certitudine configurația etnică atât de diversă a spațiului dobrogean, infuzia mare de coloniști în valuri ce n-au avut răgazul să fie stabilizate social, raporturile fragile dintre individ și proprietate, cel puțin în cazul celor veniți în 1938–1940 din Cadrilater.

Mulți dintre moștenitorii cu drept de proprietate ai coloniștilor nu mai sunt rezidenți ai localității de multă vreme dar au uzat de dreptul la reconstituire acordat prin legea 18/1991, ceea ce a făcut ca disponibilul de teren pentru localnici să scadă și mai mult. În localitatea MK, din numărul total de împroprietăți, 787 sunt dacoromâni și 438 aromâni. Pentru reconstituirea dreptului de proprietate în toate cele trei sate ale comunei s-a luat pământ de la 9 întreprinderi de stat și asociații cooperatiste (dosar XXV – Camera Agricolă Mihail Kogălniceanu), câte existau la momentul acela în comună. Astăzi, în locul lor există 21 de exploatații agricole, de stat sau private, dintre care, la 31.06.2001, doar două înregistrau profit, restul având pierderi situate între 70 mil. lei și 35 mild. lei. Informatorul S.Ş., care își lucrează singur pământul ne-a relatat că, în timp ce lucrările agricole pentru 1 ha de pământ, la asociație, costă 17 mil. lei, el cheltuiește, ca lucrător individual, 2,5 mil. lei/ha. Referindu-se la un șef de asociație, formula, retoric, întrebarea: „De unde a avut, mă, ăsta bani să-și facă trei vile și să-și ia trei mașini, pentru fiecare membru din familie câte una? Că, înainte de 1989, venea la mine să-i dau să mănânce!”. Asociația agricolă condusă de respectivul se numără printre cele cu pierderi, în condițiile în care, afirmă informatorul, celor care au pământ în asociație, dar nu sunt din comună, „nu le dă nimic”. Fără a comenta adevărul afirmațiilor, facem observația că este vorba de o rivalitate mai veche între doi aromâni.

Este de reținut cazul proprietarilor non-rezidenți și care nu sunt nici agricultori pentru că ei manifestă cel mai slab interes față de proprietate.

Am întâlnit și un caz în care deținătorul de teren, rezident în Constanța, a solicitat angajarea ca lucrător agricol în cadrul asociației care îi lucra pământul. A fost refuzat în baza unei politici de tip sindical: protejarea personalului existent.

Din cei 21 de șefi de exploatații agricole, 6 sunt aromâni.

Dacă pentru comuna Nicolae Bălcescu s-au înregistrat 6 asociații agricole, aparținând celor mai vechi și mai puternice 4 familii din sat, în Mihail Kogălniceanu doar cinci asociații agricole, din totalul de 21, sunt conduse de „băstinași” și doar trei sunt asociații familiale, gestionând suprafețe de 110, 169 și respectiv 300 de ha (există 12 asociații cu teren între 100–300 ha, 2 asociații cu teren între 300–500 ha, 6 asociații cu teren între 500–1000 ha, 1 cu peste 1000 ha teren), deci succesul economic nu poate fi legat în acest caz de vechime familiei în localitate. În Mihail Kogălniceanu cei avantajați de noile forme de organizare în agricultură au

fost specialiștii, indiferent dacă erau localnici sau nu. Situația deosebită față de Nicolae Bălcescu se datorează, în parte, și prezenței crescătorilor de oi aromâni. Faptul că, din totalul de 13.000 de capete la nivelul întregii comune, ei dețin 12.000, le aduce un plus de forță economică ce nu se află în directă legătură cu proprietatea funciară. Unele familii (Cușa, de exemplu) sunt mari proprietari de oi, ceea ce le conferă o poziție foarte influentă în sâmul comunității. Un informator trata drept o fatalitate pagubele produse de intrarea oilor familiei Cușa în lanul cuiva: "Dacă-ți intră oile lui Cușa în lan, ce le mai faci!?".

O tratare specială merită situația țiganilor din comună: din totalul de 100 capi de gospodărie care primesc ajutoare sociale din partea primăriei Mihail Kogălniceanu, 5 sunt tătari, 8 români, 4 aromâni, iar 83 sunt țigani. Unii țigani au fost împroprietăriți cu câte 0.5 ha în baza legii 18/1991, dar informatorii observă că nu-și lucrează loturile, preferând să fure din recoltele celorlalți locuitori, ca și țiganii neîmproprietăriți, cărora li se acordă circumstanțe atenuante de către informatori (V.L.). Practica a impus un calendar al jafurilor, în funcție de momentul de recoltare a diverselor tipuri de culturi, iar proprietarii trebuie să fie atenți și să se organizeze astfel încât să apuce să recolteze înainte de loviturile țiganilor. Din această cauză, în 1990 a izbucnit un conflict major între aromâni și țigani. Variantele diferă asupra cauzelor formale ale acestui conflict: jaful exagerat sau incendierea hambarelor unui aromân de către țigani. Cert este că locuințele țiganilor cunoscuți drept hoți (acolo, majoritatea sunt recidiviști) au fost incendiate și mulți dintre ei maltratați. În zilele conflictului, tinerii aromâni veneau la liceu înarmați cu bâte și bastoane. O fundație germană a construit pentru țiganii păgubiți 17 case noi, cu dotări moderne, ceea ce a stârnit din nou nemulțumirea localnicilor. Amintim că cele 5 familii de țigani din Nicolae Bălcescu erau caracterizate ca „românizate”.

O altă categorie defavorizată o reprezintă lucrătorii fostei Gospodării de Partid Sibioara. Având pământ în folosință de la gospodărie, n-au fost împroprietăriți în Mihail Kogălniceanu, iar când gospodăria s-a desființat, au rămas șomeri, ca și o parte din lucrătorii de la IAS-uri. În total, primesc ajutor de somaj 180 de persoane. Aceste date sunt importante din perspectiva potențialelor surse de conflict care îi pot opune pe cei marginalizați celor cu statut economic și social consolidat: ca și în Nicolae Bălcescu, este recurrentă ideea că modul în care s-a desfășurat repunerea în posesie este defectuos – s-au înființat întâi asociațiile și apoi s-a dat pământul înapoi, doar nominal, pentru că, de

fapt, oamenii erau înglobați în noua formă de organizare. Cei care voiau să părăsească asociația nu primeau pământul destinat lor prin acte ci echivalentul la marginea solei, din motivele și cu urmările arătate. De asemenea, unii informatori contestau celor ce nu mai sunt localnici dreptul la reconstituire. Așadar, pe lângă opoziția băstinași (cei sosiți până în 1941) – nou-veniți (după 1950), opoziție marcată de starea materială a subiecților, se înregistrează și o opoziție băstinași – dezrădăcinați (cei mai tineri, plecați să lucreze sau să studieze în altă parte și stabiliți aiurea), marcată de existența, în currențul general de opinie, a unui drept consensual de preemptiune asupra pământului al băstinașilor față de dezrădăcinați.

În concluzie, deși istoriile celor două localități învecinate, Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu sunt, pentru un timp, coliniare: fondare tătărească, colonizare cu transilvăneni, efectele aceleiași legislații, etc., în evoluția Mihail Kogălniceanu se produce o turnură odată cu venirea macedo-românilor, în 1940. Evenimentul va modifica ordinea economică și socială. Un al doilea punct de turmură îl va reprezenta implantarea industriei în localitate. Diferențele dintre cele două comune, în privința raporturilor subiecților de diverse etnii cu proprietatea, au fost deja expuse pe larg în cele de mai sus.

Cultură și identitate într-un sat multietnic din Dobrogea

Bineînțeles că vastitatea temei nu putea fi acoperită în totalitate în această etapă a cercetării. Ne-am focalizat de aceea asupra unor prime elemente care să definească percepția de sine a unei comunități etnolingvistice reprezentative în raport cu celealte aggregate etno-culturale. Am ales aromâni, atât datorită individualității lor bine conservate cât și datorită rolului important pe care îl au în comună (prezența în structurile puterii, în instituțiile economice, de cultură și de învățământ).

Majoritatea aromânilor colonizați în Mihail Kogălniceanu sunt din ramura fărșeroților. Cele câteva familii de grămosteni identificate au venit mai târziu, în principal din județul Tulcea, și sunt oarecum marginalizate, indiferent de succesul lor economic. Este vorba de perpetuarea unei rivalități ancestrale între cele două ramuri. Nu am reușit să obținem informații clare asupra cauzelor acestei rivalități. În răspunsurile lor, informatorii confundau cauzele cu deosebirile. Ne vorbeau despre diferențele de grai, de istorie, de port popular, de tradiții.

Pur și simplu, fărșeroții anchetați îi percep pe grămosteni ca fiind altfel: mai adaptabili la realitățile economice ale spațiului de imigrație, mai versatili, dar și mai conservatori în privința tradiției.

Pe ei își, fărșeroții se percep ca fiind mai dârzi, mai războinici, un fel de „braț înarmat al aromânimii”, dar se simt în inferioritate față de avdiliați – „cărturarii”. De remarcat că Mihail Kogălniceanu a fost un centru puternic al rezistenței anticomuniste în Dobrogea, dar oamenii sunt foarte precauți în a-și expune propriile fapte.

În Cadrilater fărșeroții au venit mai ales din satele Paticina, Selia, Gramaticova, de la granița albano-elenă. Informatorul V.L. afirmă că, dacă inițial coloniștii dacoromâni și cei aromâni au fost implantati separat, în urma abuzurilor comise de bulgari asupra turco-tătarilor și dacoromânilor, statul român a hotărât să recurgă la metoda amestecării coloniștilor pentru a opune astfel violenței bulgarilor o forță de ripostă care să-i descurajeze și să permită instaurarea ordinii. Este notoriu cazul unui anume Hristu Roșu care a reușit să dezarmeze singur bandele de bulgari ce puseseră stăpânire pe un sat din Caliacra și luaseră ca ostateci pe jandarmii trimiși împotriva lor. Un alt informator H.S., care avea 11 ani la venirea în Cadrilater din Bışichi (în Grecia), a relatat că aromâni erau conștienți de rolul de tampon pe care statul român li-l destinase între bulgari și celealte etnii și din această cauză unii au renunțat să mai imigreze sau au cerut colonizarea în Ardeal, unde condițiile de viață erau asemănătoare cu cele din Pind. O informatoare este convinsă că, la plecarea din Cadrilater, în 1940, existase propunerea, venită din partea lui Nicolae Iorga, ca aromâni să fie colonizați în Maramureș, în locul evreilor. Despre bulgari, a căror atitudine i se pare cumva de înțeles (dar nu de acceptat), V.L. afirmă că, în relațiile personale nu erau răi, dar „foarte încăpățânați; degeaba le explicai și pe hârtie cum e un lucru corect... dacă nu pricepeau ei, îl refuzau...”. La cedarea Cadrilaterului către Bulgaria, doi frați Baicev, proprietari a 200 ha în Cara-Açi, 2,5 km V. de Kardan, îi spuseseră lui Alexe Leolea că, dacă vrea, poate să rămână iar ei vor garanta pentru el și familie ca să nu li se întâmpile nimic rău.

E.F.: „Bulgarii, din capul locului erau ostili față de români și sunt și acum. N-au privit cu ochi buni venirea românilor din Grecia. Poate familiile simple se înțelegeau și nu aveau nimic de împărtit între ei, dar ei aveau deja o idee preconcepță.” Mulți dintre bulgari trebuiseră să ofere găzduire coloniștilor, până ce aceștia aveau să-și ridice propriile case. De aici informatorul deduce o posibilă sursă de conflict.

Același lucru se va întâmpla și în Mihail Kogălniceanu, unde E.F. spune că aromânii s-au înțeles mai bine cu nemții decât cu mocanii. Desigur, este o opinie singulară și privește mai ales ascendentul pe care îl manifestau băstinașii față de coloniștii cei noi, niște „primitivi” în aparență, cum crede E.F. că îi vedea mocanii.

Percepția generală asupra turco-tătarilor este pozitivă: oameni muncitori, săraci, de încredere, cinstiți, fideli. Germanii sunt și ei percepți prin intermediul locurilor comune: muncitori, corecți, distanță.

Toți informatorii citați cu inițiale sunt de vîrstă a treia, participând la cel puțin una din fazele migrării aromânilor (Balcani – Cadrilater, Cadrilater – Mihail Kogălniceanu). Între aceste generații vechi și aromânii născuți în Mihail Kogălniceanu se observă o fractură de mentalitate. Atitudinile cultivate la tineri doar prin inerția tradiției, fără suportul unor realități concrete, au început să slăbească: căsătorii între cipani și fărșeroți; existența unui grup folcloric (Star MK – „La Steaua”) compus din dacoromâni și fărșeroți dar condus de un grămostean, ceea ce face ca majoritatea cântecelor din repertoriu să fie grămostene, modificări fonetice în dialect sub influența limbii literare, ieșirea din uz a unor termeni dialectali, ceea ce face ca uneori tinerii să nu mai înțeleagă ce spun bătrâni.

Altă direcție după care poate fi urmărită falia între generații privește identitatea asumată în raport cu exteriorul colectivității și mai ales cu instituțiile puterii. Bătrâni au un exercițiu îndelungat al mimetismului social, iar ca doctrină a apartenenței etnice sunt fideli vechii școli filologice și istorice: „aromânii, ramura sud-dunăreană a poporului român”. Generațiile de mijloc, chiar dacă fidele aceleiași doctrine, nu resimt aceeași implicare afectivă în raport cu un construct identitar a cărui forță simbolică nu mai este activă de decenii bune și pe care o concurează teoria noi, venite din afară: aromânii – greci latifoni, aromânii – națiune distinctă de români (Grupul de la Freiburg). În funcție de diferite interese economice, de prestigiu, unii dintre cei de vîrstă medie, dar mai ales tinerii, pot fi regăsiți pe orbita noilor teorii, fără a le fi sinceri susținători, deocamdată. Este foarte posibil însă, ca noile promoții de tineri aromâni care încheie studiile universitare să fie mult mai permeabili la aceste influențe, în condițiile în care forța tradiției a slăbit, iar învățământul instituționalizat nu le oferă alternativa unor referințe identitare autentice. În lipsa unui sistem de referință, ei îmbrățișează „teoria cea mai de succes”: este orientarea actuală a unor organizații de tineret ale aromânilor, ca și a unor organizații culturale

aflate în concurență cu Societatea de Cultură Macedo-Română. Existența tuturor acestor centre concurente de autoritate indică existența, într-un anume grad, a unei crize de identitate în sânum comunității aromânești.

Am vrut prin aceste precizări să delimităm cadrul general în care se înscriu cercetările noastre. Munca de teren întreprinsă, vizând în special conservarea depozitului de tradiții și modalitățile transmiterii lor, a pus în evidență aspecte noi în privința autoreprezentării aromânilor din Mihail Kogălniceanu. De asemenea, noul context istoric în care i-a pus colonizarea: fenomenul legionar, ocupația sovietică, și-a găsit expresia la nivelul imaginarului colectiv prin combinații de teme și motive folclorice care să cristalizeze acele evenimente în memoria colectivă.